

Vergelijken als trap naar beneden

In een binnenkort te verschijnen studie naar de middenklasse in negen Europese landen vallen de twee Oost-Europese landen erg op: Bulgarije en Polen. Zij hebben in de afgelopen 10 jaar een grote sprong gemaakt in levensstandaard en bijna iedereen is er op vooruitgegaan. Mensen hebben meer te besteden en armoede is verminderd. Je zou dan ook verwachten dat de politici op handen gedragen worden en het welbevinden van de middenklasse hoog is. Maar dat is niet zo.

Met de welvaart en de openheid naar andere Europese landen is de welvaart gestegen, maar er is tegelijk iets anders gebeurd. En dat is de vergelijking van de eigen positie met die van West-Europese landen. Het eigen dorp of de stad is niet langer meer het natuurlijke referentiepunt, maar de wereld. Veel Polen en Bulgaren zijn in West-Europa gaan werken en hebben zich een voorstelling gemaakt van wat een goede levensstandaard is. Via allerlei kanalen verspreid deze voorstelling zich, ook naar mensen die zelf niet in het Westen zijn geweest.

De vergelijking binnen het land zelf is ook toegenomen, tussen mensen die het meest hebben geprofiteerd van de economische groei, en mensen die de boot gemist hebben. Dus: ook al is niemand er op achteruit gegaan, toch voelen grote groepen mensen zich achtergesteld.

Het is makkelijk om te zeggen dat dit alleen de Oost-Europese landen treft, of dat dit vanzelf over gaat met stijgende welvaart. Dan zijn we blind voor ons eigen bewustzijn. Want ook wij vergelijken ons, bewust of onbewust met de burens, stadsgenoten of mensen waar we ons mee identificeren. Dit is het 80-20 principe: we willen altijd bij de top 20% horen van de groep mensen waar we ons mee vergelijken. En als we daar eenmaal bij horen, dan ontstaat in ons hoofd snel weer een nieuwe 80-20 verdeling.

Het 80-20 principe gaat zelfs op voor Nobelprijswinnaars. Zo zat ik ooit in de zaal bij een paneldiscussie van drie Nobelprijswinnaars. Mijn buurman zei "die ene is niet zo slim, die heeft gewoon mazzel gehad". Dit deed me opeens realiseren dat er ook binnen deze groep een pikorde kan bestaan. De 20% slimste Nobelprijswinnaars en de rest...

Sommige mensen hebben meer last van afgunst dan anderen. En jezelf vergelijken kan soms heel nuttig zijn. Denk aan de boer die ziet dat het land van zijn buurman meer opbrengt. Die leert van goede praktijken van de ander. Dit is zelfs politiek relevant: in het christendemocratisch denken kunnen we de taak van de overheid zien als het bevorderen of mogelijk maken van goede sociale praktijken, zoals we die herkennen in de vergelijking.

Het afgunst-aspect van vergelijken, om het zo te noemen, is niet pas ontdekt bij de komst van Facebook, maar al veel langer een maatschappelijk thema. Het eerste verkiezingsprogramma van het CDA, van 1977, was getiteld "Niet bij brood alleen". Daarin lees je de gedachte dat ongebreidelde groei slecht kan zijn voor de aarde, en er geen einde komt aan het menselijk

verlangen naar meer. Bob Goudzwaard, een van de aanjagers van dit idee, sprak van de “economie van het genoeg”. De ontwikkeling sinds 1980 heeft laten zien dat er nog maar weinig van dit “genoeg-denken” heeft doorgewerkt in ons collectieve bewustzijn. Dat maakt het appèl nog steeds relevant.